

İşçi Sınıfımızın Bugünkü Durumu - Yıldırım KOÇ

Haziran 2022

“Köylüler ne durumda?”, “esnaf ne durumda?”, “emekliler ne durumda?”, “gençler ne durumda?”, “mühendisler ne durumda?”, “hemşireler ne durumda?” gibi sorular da gündeme getirilebilir. Ancak “işçi sınıfımız ne durumda?” sorusu bunların hepsinden çok farklıdır, Türkiye’nin ve hatta dünyanın geleceği açısından çok önemlidir.

Bunun üç önemli nedeni var.

Birincisi, birlikte mücadele geleneği ve yeteneği. Yukarıda değindiğim toplum kesim veya katmanlarının hiçbiri, yaşadıkları sorunlar karşısında, birlikte tavır alma, eylem yapma, mücadele etme geleneğine ve hatta yeteneğine sahip değildir. İşçi sınıfı, hayat başka çare bırakmadığında, karşılaştığı sorunları aşmada bireysel çözüm arayışlarının tükendiği noktada, bu özelliğini kullanır.

İkincisi, uzun vadeli çıkarları üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyette olan tek toplumsal sınıf, işçi sınıfıdır. Karşılaştıkları sorunları mevcut düzenin sınırları içinde aşabilen işçiler, belirli koşullarda düzenin sınırlarını aşmak zorunda kaldığında, üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyete yönelebilir. Sorunlarını düzen içinde çözebildiği sürece bu nihai hedefe yönelmez.

Üçüncüsü, işçilerin sayısı ve oranıdır. Köylülük sürekli olarak azalıyor. Esnaf-sanatkar iflas edip dükkanını kapatıyor. Farklı hukuki statülerde istihdam edilen, ancak geçimini işgücünü bir işverene satarak elde ettiği ücret/aylık/maaş ile sağlayabilen insanların mutlak sayısı ve nüfus içindeki (ve gelir getirici bir işte çalışanlar içindeki) oranı her geçen gün daha da artıyor. Günümüzde bu oran yüzde 70’in epeyce üstüne çıktı.

Eğer Türkiye’nin ve dünyanın bugünkü durumundan memnun değilseniz ve bağımsız ve demokratik bir Türkiye ile sınıfsız ve sömürsüz bir dünya istiyorsanız, bunu gerçekleştirecek maddi bir güce ihtiyacınız var demektir.

Tarih, tek tek insanların ikna edilmesiyle bunun mümkün olmadığını gösteriyor. İnsanların ve özellikle işçi sınıfının böyle bir görevi (misyonu) yerine getirebilmesi için böyle bir niyetinin ve bunu başaracak gücünün olması gerekiyor.

Peki, işçi sınıfının böyle bir niyeti her zaman yok mu?

Yok. Eğer işçiler, karşılaştıkları sorunları mevcut düzen içinde çeşitli araç ve yöntemleri kullanarak aşabiliyorlarsa, bugünleri dünden daha iyiye, yarınlarının da bugünlerinden daha iyi olacağına inanıyorlarsa, mevcut düzeni değiştirme gibi bir niyetleri olmaz. Ancak bugün dünden daha kötüye ve yarının da bugünden daha kötü olacağı kaygısı ve korkusu yaşıyorsa, alternatif arayışına girerler.

Güçleri de yeterse ve doğru bir siyasal önderlik altında mücadele ederlerse, daha iyi yaşama ve çalışma koşullarının olduğu bir Türkiye ve dünyanın yaratılmasına katkıda bulunabilirler.

O zaman incelenmesi gereken sorular, işçi sınıfının gücü ve niyetidir; işçi sınıfının giderek artan sorunlarının mevcut düzen içinde aşılabileceğidir; alternatif bir düzenin gündeme gelip gelmeyeceğidir.

İŞÇİ SINIFI KİMLERDEN OLUŞUR?

Ayrıntılı kuramsal analizlere girmeye gerek yok. Hayatını işgücünü satarak elde ettiği ücret/aylık/maaş geliriyle sürdürebilen insanlar, işçi sınıfını oluşturur.

Günümüzde Türkiye’de işçi, memur ve sözleşmeli personel statülerinde istihdam edilenler, işçi sınıfıdır.

Evlerde eve-iş-verme sistemiyle bir işveren için çeşitli ürünleri üreten veya uzaktan çalışan kişiler de işçi sınıfının bir parçasıdır.

İşsizler, gerçekte işgücünü satmaya çalışan ve bu imkana kavuşmamış kişilerdir. Onlar da işçi sınıfının bir parçasını oluşturur.

İşçi ve memur emeklileri de bu toplumsal sınıfa dahil edilebilir.

Bu kitle kendi içinde farklı kesim, tabaka, statü, meslek, inanç, etnik köken, siyasi görüş, örgün eğitim düzeyi, işyerindeki pozisyon gibi nedenlerle bölünür. Bazen bu konulardaki farklılıklar ciddi iç çelişki ve hatta çatışmalara da yol açabilir. Ancak, hayat şartları zorlandığında, ortak işçilik kimliği ön plana geçer ve farklılıklar ikinci plana itilir. Bu durumda sorulması gereken soru, hayat şartlarının hangi durumlarda bu farklılıkları ikinci plana ittiğidir.

İşçi sınıfı sıradan insanlardan oluşur. Bu insanlar ve hele Türkiye’de yüzyıllardır “zor koşullarda hayatta kalabilme” yeteneğine sahip insanlarımız, son derece gerçekçidir, kısa vadeli çıkarlarını çok iyi bilir, hayat çözüm için başka çare bırakmadıkça risk almaz. Kapitalizmin artırdığı sorunlar, bu insanları bireycileştirir ve bencilleştirir. İnsanlar, sorun yaşadıkça, önce kendi gemilerini kurtarmaya çalışırlar. “Adamını bulup” işlerini halletme konusunda son derece yeteneklidirler. Kendisiyle aynı veya benzer sorunları yaşayan insanları terk edip, bu sorunları yaratan zalimlere yanaşanlar da çıkar.

Hayat şartları zorlaştığında başka bireysel çıkış yolları da vardır. Örneğin, 1961-1973 döneminde yurtdışına işçi olarak gitmek ciddi olanaklar sağladı. Daha sonraki yıllarda bir yolunu bulup dışarıya “kapağı atabilen” binlerce kişi de oldu.

Hayat şartları zorlaştığında ikinci işte çalışmak; işyerinde fazla mesaiye kalmak ve hafta tatili ile genel tatillerde çalışmak; aileden bir başka kişinin (ev kadını eş, emekli baba, genç çocuk, vb.) çalışma hayatına girmesi; aileden kalan arazi, konut, vb. satılması gibi yollara da başvurulur. Ayrıca ailenin tüketimi kısılabılır, tüketilen ürünlerin kalitesi düşürülebilir, belki evi kapatıp anne-babanın evine taşınılır. Hırsızlık, rüşvet ve hatta fuhuş yaygınlaşabilir. Son çare veya çaresizlik de intihardır.

Tarihimiz, ibreti alem için ezilen insanlarla doludur. Birçok insanın, işverenden hakkını istediği için işten atılan ve açlığa mahkum edilen, mevcut düzene karşı çıktığı için işkenceden geçirilen, yıllarını hapiste tüketen yakını vardır. Bu nedenle insanlarımız son derece ihtiyatlıdır ve sabırlıdır. Tepkisini kitlesel olarak göstermek için şartların olgunlaşmasını, “zamanın gelmesini” bekler, “keser döner sap döner, gün gelir hesap döner” der, gücü yetmiyorsa küfreder ve beddua eder. Bu nedenle de, işçi sınıfını tanımayan iyi niyetli birçok kişiyi hayal kırıklığına bile uğratar.

Ancak öyle dönemler gelebilir ki, artan sorunlar karşısında bireysel çözüm arayışları tek tek denenip tükenir. Damdan düşenin halinden damdan düşenler anlar ve damdan düşenlerin sayısı hızla artar. Sorunlara bireysel çözüm aramaktan, toplu çözüm aramaya geçilir. Örneğin, 1989 Bahar Eylemleri böyle bir süreçte ortaya çıktı.

Artan sorunlara toplu çözüm arama bazı durumlarda sorunların çözümünü de getirebilir. Örneğin, 1989-1991 dönemi kitle eylemleri, Türkiye’de gerçek işçi ücretlerinin mevcut düzenin sınırları içinde hızla artmasını sağladı.

Sorulacak soru şu: Günümüzde halkımızın ve halkımızın giderek artan bir bölümünü oluşturan işçi sınıfımızın hızla artan sorunlarının bireysel çabalarla aşılabilmesi mümkün mü? Bireysel çabaların çözemeyeceği büyüklükte sorunlar söz konusuysa, kitlesel tepkilerle bu sorunlar aşılabilir mi? Kitlesel tepkiler geliyecekse, mevcut düzen içinde bu sorunlarla baş edebilmek olası mı, yoksa ekonomik, toplumsal ve siyasal yapıda köklü değişiklikler kaçınılmaz ve zorunlu mu? Eğer böyleyse, bu köklü değişim ve dönüşümler hangi doğrultuda gelişecek?

Bu yazının amacı, bu sorulara çok özet biçimde yanıtlar vermeye çalışmaktır. Bunun için de öncelikli olarak işçi sınıfının nicel ve nitel durumuna kısaca bakmak ve bu alandaki olası gelişmeleri değerlendirmek gerekir. Daha sonra da Türkiye ekonomisindeki gelişmelerin seyrini incelemek yararlı olacaktır.

İŞÇİ SINIFININ NİCEL BOYUTLARI

Türkiye’de ücretlilerin (geniş tanımıyla işçi sınıfının) gelir getirici bir işte çalışanlar içindeki oranı, Devlet İstatistik Enstitüsü’nün nüfus sayımları sonuçlarına göre, 1965 yılında yüzde 22,4 idi. Bu oran 1970 yılında yüzde 27,6’ya, 1975 yılında yüzde 31,0’e ve 1980 yılında da yüzde 33,4’e yükseldi. 1965 yılında ücretlilerin sayısı 3,0 milyondur. 1970 yılında 4,2 milyon, 1975 yılında 5,4 milyon ve 1980 yılında da 6,2 milyon oldu.

Bu dönemde işçi sınıfının önemli kesimlerinin köyle mülkiyet bağları sürüyordu. İnsanların bazı temel gıda maddeleri (bulgur, fasulye, nohut, vb.) köyden geliyordu. İşçilerin epeyce bir bölümü tam olarak mülksüzleşmemiş kişilerdi.

1946-1973 dönemi kapitalizmin Altın Çağı olarak nitelendirilen yıllardı. Yeni iş olanakları açılıyordu. İnsanlar, bugünlerinin dünden daha iyi olduğunu görüyor ve yarınlarının da daha iyi olacağına inanıyorlardı. Bazı önemli eylemler, köklü bir düzen değişikliğini değil, mevcut düzen içinde eylemlerle ve siyasi güçle elde edilebilen iyileştirmeleri amaçlıyordu.

1990 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre, Türkiye’de gelir getirici bir işte çalışanların yüzde 38,5’i ücretliydi. Ücretlilerin sayısı 9,0 milyondur. Son nüfus sayımı olan 2000 nüfus sayımı sonuçlarına göre, ücretlilerin sayısı 11,3 milyondur ve bu kişilerin toplam gelir getirici bir işte çalışanlar içindeki oranı yüzde 43,5 idi.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun son verilerine göre, Türkiye’de ücretlilerin (işçi, memur, sözleşmeli personel) sayısı 2022 yılı Ocak-Mart döneminde 20 milyon 844 bindi. Bu kişilerin 14 milyon 108 bini erkek, 6 milyon 736 bini kadındı. Ücretlilerin gelir getirici bir işte çalışanlar içindeki oranı yüzde 70,9 idi. İstatistiklerde gözükmeyen bazı işçiler de dikkate alındığında, bu oran daha da yükselmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre de işçi statüsünde çalışmakta olan sigortalıların sayısı hızla artmaktadır.

Sigortalı işçi sayısı 1991 yılında 3,6 milyondur. Bu sayı 2002 yılında 5,3 milyon oldu. 2011 yılı Ocak ayında 9,9 milyon olan sigortalı işçi sayısı, 2021 yılı Aralık ayında 16,2 milyona yükseldi.

KÜÇÜK BURJUVAZİNİN HIZLANAN TASFİYE SÜRECİ

İşçi sınıfının nicel boyutlarının hızla büyümesinin en önemli nedeni, küçük burjuvazinin yoksullaşması ve mülksüzleşmesidir.

Kırsal alanlarda küçük burjuvazinin (küçük meta üreticilerinin) yoksullaşmasının ve mülksüzleşerek kentlere göç etmesi ve işçileşmesinin en önemli nedenleri, tarıma sağlanan desteklerin iyice azaltılması ve özelleştirmelerdir.

Örneğin, TEKEL’in özelleştirilmesiyle birlikte tütün üretici sayısı 1998 yılında 622.063’ten 2019 yılında 50.040’a indi. Yaklaşık 10 dönümlük kiraç toprakta tütün ekerek geçim sağlayabilen aileler, TEKEL’in özelleştirilmesi sonrasında sigara üretimini büyük ölçüde ithal tütünle yapan yabancı sigara şirketleri nedeniyle, geçim sağlayamadı.

Et ve Balık Kurumu, Yem Sanayii ve Süt Endüstrisi Kurumu’nun özelleştirilmesiyle de hayvancılık büyük darbe yedi.

Kentlerde küçük burjuvazi (esnaf-sanatkar) da tekellerin sermayenin birçok alana ve özellikle de perakende ticarete girmesiyle hızla yoksullaşmakta ve mülksüzleşerek tasfiye olmaktadır. Tekellerin sermayenin zincir marketleri her kentin her mahallesine yaygınlaşmış durumdadır. BİM, Türkiye’de 8407 (FİLE ile 8.530) mağazaya, Fas’ta 537 mağazaya, Mısır’da 300 mağazaya sahiptir ve toplam 60.663 kişi çalıştırmaktadır. ŞOK, 7661 mağazaya sahiptir ve 25.000 işçi istihdam etmektedir. A101’in, 60.000 işçinin çalıştığı 10.000 mağazası vardır. Zincir Mağazalar Derneği, üyesi zincir mağazaların Türkiye genelinde yaklaşık 50 bin satış noktasının bulunduğunu, bu işyerlerinde yaklaşık 300 bin işçinin çalıştığını belirtmektedir.

KAMU KESİMİNDE İSTİHDAM

Türkiye işçi sınıfının olası tavrını ve tepkilerini anlayabilmek için, bazı özelliklerine dikkat etmek gereklidir.

Bir özellik, kamu kesiminde istihdamdır. Kamu kesimi istihdamı AKP iktidarları döneminde sürekli olarak düştükten sonra, 2018 yılında birden bire neredeyse iki katına çıktı.

Kamu kesiminde istihdam edilen ücretlilerin sayısı ve oranı da son yıllarda yükseldi. Kamu kesiminde taşeronlar tarafından istihdam edilen işçilerin 2018 yılı Nisan ayında kamu kesimine geçirilmesiyle birlikte, kamu kesiminde toplam istihdam sayısı 2010 yılı birinci çeyreğinde 2 milyon 938 bin iken, 2022 yılı birinci çeyreğinde 4 milyon 921 bin oldu.

ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDE VE SERBEST BÖLGELERDE İŞÇİ YOĞUNLAŞMASI

Türkiye işçi sınıfının nicel durumunu incelerken dikkate alınması gereken bir olgu da, organize sanayi bölgeleri ve serbest bölgelerdir.

Sanayi Bakanlığı'nın 2021 yılı Mayıs ayı verilerine göre, Türkiye'deki toplam 326 organize sanayi bölgesinde toplam 2.092.209 işçi çalışıyordu. Organize sanayi bölgelerinin işçi sayılarına ilişkin bazı örnekler işçi yoğunlaşmasına açıklık getirecektir. Sanayi Bakanlığı verilerine göre, 2021 yılında İstanbul'da İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'nde 200.000 işçi çalışıyordu. Tekirdağ Çerkezköy Organize Sanayi Bölgesi'ndeki işçi sayısı 76.755 idi. Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde 65.000 işçi vardı.

Belirli kentlerde organize sanayi bölgelerinin sayısı fazlaydı ve bu organize sanayi bölgelerindeki toplam işçi sayısı da çok yüksekti. Örneğin, İstanbul'da Deri İhtisas OSB'de 40.000 kişi çalışıyordu. İstanbul'un diğer organize sanayi bölgeleri karmaydı. Anadolu Yakası, Tuzla Kimya Sanayicileri, İkitelli, Dudullu, Beylikdüzü, Birlik ve Tuzla organize sanayi bölgeleriyle birlikte, İstanbul'daki OSB'lerin toplam işçi sayısı 321.282 idi.

2021 yılında Ankara'daki 12 OSB'de 231.001 işçi vardı. Gaziantep ve ilçelerindeki OSB'lerde 213.277 işçi istihdam ediliyordu.

Türkiye'de günümüzde faaliyet gösteren 18 serbest bölgede 2020 yılı Aralık ayı sonu itibariyle çalışan kişi sayısı 79.553 idi.

ÜCRETLİLERİN ÖRGÜN EĞİTİM DÜZEYİ, BİLGİYE ERİŞİM VE HABERLEŞME OLANAKLARI

1965 yılında Türkiye'deki 2.989.321 ücretlinin (işçinin ve memurun) 614,3 bini (% 20,6) okuma yazma bile bilmiyordu.441,8 bini (% 14,8) okuma yazma öğrenmişti; ancak ilkokul mezunu bile olamamıştı. Yalnızca beş yıllık ilkokulu bitirenlerin sayısı 1.328,2 bini (% 44,4) idi.198,4 bini (% 6,6) 3 yıllık ortaokul, 107,7 bini (% 3,6) 3 yıllık lise mezunuydu. Geride kalan 299 bin (% 10,0) kişi de meslek okulları, yüksek okullar ve fakülteler mezunuydu.

Diğer bir deyişle, ücretlilerin yüzde 35,4'ü daha beş yıllık ilkokul mezunu bile değildi ve beşte biri okuma yazma bile bilmiyordu.

2019 yılında ise örgün eğitim düzeyi çok daha yüksekti.

TÜİK verilerine göre, 2019 yılında Türkiye'deki 19 milyon 216 bin ücretlinin yalnızca 331 bini (%1,72) okuma yazma bilmiyordu.488 bini (% 2,54) okuma yazma öğrenmişti; ancak ilkokul mezunu bile olamamıştı.Yalnızca beş yıllık ilkokulu bitirenlerin sayısı 4 milyon 99 bini (% 21,33). 1 milyon 542 bin kişi orta veya dengi meslek okulu ve 2 milyon 96 bin kişi ilköğretim (8 yıl) mezunuydu. Böylece toplam 3 milyon 638 bin kişi (%18,93) bu durumdaydı.Ücretlilerin yüzde 23,29'u (4 milyon 474 bin kişi) lise ve dengi okul mezunuydu.Yüksekokul veya fakülte mezunlarının sayısı 6 milyon 185 bin, bunların toplam ücretliler içindeki oranı ise yüzde 32,19 idi.

İşçi sınıfını oluşturan kişilerin örgün eğitim düzeyinin yükselmesinin bir nedeni, AKP iktidarında çok sayıda yeni üniversite açılarak, üniversite öğrenci sayısının 8 milyona ulaşmasıdır. Üniversite eğitiminin niteliğinin hızla düştüğü bu dönemde, üniversite önlisans ve lisans diploması alan gençlerin

çok büyük bölümü, eğitim gördükleri alanın dışında, bulabildikleri işe girmektedir. Mavi yakalı işçiler arasında üniversite mezunlarının sayısı ve oranı hızla artmaktadır.

Ayrıca, akıllı telefonlar ve sosyal medya aracılığıyla bilgiye erişim ve sosyal medya üzerinden haberleşme ve örgütlenme çok kolaylaşmıştır. Örgün eğitim düzeyi ne olursa olsun, sorun yaşayan işçilerin sosyal medya üzerinden tepki örgütlenmesi yaygınlaşmaktadır. Emekliler de bu olanaktan yararlanmaktadır.

Günümüzün işçi sınıfını geçmiş dönemlerdeki durumdan ayıran en önemli özelliklerden biri örgün eğitim düzeyi ve bilgiye erişim olanaklarıdır.

İŞÇİ SINIFININ ÖRGÜTLÜLÜĞÜ VE SENDİKALAŞMA DÜZEYİ

İşçi sınıfının çeşitli örgütlenme biçimleri vardır. Günümüzde en yaygın örgütlenme aracı, sendikalar. Ancak siyasal partiler, dernekler, vakıflar, sandıklar, tüketim kooperatifleri de farklı örgütlenmelerdir. Ataması Yapılmayan Öğretmenler gibi resmiyet kazanmamış platformlar da vardır. 1993 yılında oluşturulan Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu ve 1999 yılında oluşturulan Emek Platformu da tüzel kişilik kazanmamış örgütlenmelerdir. Ayrıca sürekliliği olan her işyerinde farkında olunmayan bir iç örgütlenme söz konusudur. Bu işyerlerinde sözü dinlenen işçi önderleri vardır veya hayat zorladığında hemen bu yapı oluşur. 2015 yılında Bursa'da Türk Metal'e tepki biçiminde gelişen ve diğer bazı illere de yaygınlaşan büyük eylemler, işyerlerindeki önder işçilerce yönetildi veya önder işçilerini yarattı.

Türkiye'de işçi sendikalarına üye olan kişilerin sayıları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yayımlanmaktadır. Bu veriler, çeşitli nedenlerle, biraz abartılıdır. Sendika aidatı ödeyen ve toplu iş sözleşmesinden yararlanan işçi sayısı, belirtilen rakamların yaklaşık yüzde 60'ı kadardır.

2022 yılı Ocak ayı istatistiklerine göre, işçi sendikaları konfederasyonları içinde en fazla üyeyi temsil eden örgüt, 1.213.439 kişiyle Türk-İş'tir. Onu, 727.187 üyeyle Hak-İş ve 212.593 üyeyle DİSK izlemektedir.

Türkiye'de bu üç örgüt dışında adları bile pek duyulmayan 4 işçi sendikaları konfederasyonu daha vardır: TÜM-İŞ (Tüm İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 997 işçi); ÜLKEM-İŞ (Ülkem İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 4337 işçi); ANADOLU-İŞ (Anadolu İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 1017 işçi); YENİDEN MİSK (Yeniden Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 230 işçi).

29.855 işçi de herhangi bir konfederasyonu üye olmayan sendikalarda örgütlüdür. Böylece Türkiye'de resmi verilere göre sendika üyesi sayısı 2.189.645'tir. Ancak gerçek örgütlülük bu rakamın yaklaşık yüzde 60'ıdır.

Türkiye'de işçiler arasında sendikalaşma oranının düşüklüğünün çeşitli nedenleri vardır.

İşverenler, özellikle ekonomik krizin derinleştiği koşullarda, işçileri sendikasızlaştırmak için çeşitli yol ve yöntemler kullanmaktadır. Önder işçilerin işten çıkarılması, mevzuattaki bazı incelikler kullanılarak toplu sözleşme yetki sürecinin yıllarca sürdürülmesi, bazı işçilerin satın alınması, sendika üyeliğinin e-devlet üzerinden yapıldığı koşullarda işçilerin şifrelerinin alınıp sendika üyeliklerinin izlenmesi gibi baskı yolları vardır.

Mevzuatımızda sendikalaşma hakkının kullanılmasının engellenmesinin yaptırımları olmakla birlikte, ispat hakkının işçide olması, bu hakkı fiilen kısıtlamaktadır. Ayrıca yargılama sürecinin yüksek maliyeti ve uzun süresi de bu hakkın kullanılmasını iyice zorlaştırmaktadır.

Bazı işkollarında sendika üyelerinin aldığı hakların en azından bir bölümünün sendikasız işçilere de işverenler tarafından uygulanması, sendikalaşma eğilimini zayıflatmaktadır.

Bazı sendikalarda yaşanan israf ve yolsuzluklar günümüzde sosyal medya aracılığıyla hızla duyulmakta ve yayılmaktadır. Birçok işçi, bazı sendikacıların bu uygulamalarına tepki olarak, sendika üyeliğinden uzaklaşmaktadır.

Birçok sendikanın mevcut üyelerini ve potansiyel üyelerini temel işçi hakları ve sendikacılık konusunda eğitmekten kaçınması da sendikalaşma eğilimini zayıflatmaktadır.

Kamu çalışanları sendikacılık hareketi ise birçok açıdan işçi sendikacılığından farklıdır.

Kamu çalışanları sendikalarının üye sayılarına ilişkin veriler, işyerlerinde ilgili sendikaların temsilcileriyle yapılan toplantılarda varılan mutabakatlar temel alındığı için, güvenilirdir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 2021 yılı için yayımlanan istatistiklere göre, en fazla kamu çalışanını temsil eden örgüt, siyasi iktidara çok yakın olan Memur-Sen'dir (1.004.152 üye). Onu, Milliyetçi Hareket Partisi'ne yakın duran Türkiye Kamu-Sen izlemektedir (430.183 üye). Bazı sol gruplar ve Kürt milliyetçilerinin ağırlıkta olduğu KESK ise 132.225 üyeyi temsil etmektedir.

Bu üç konfederasyondan ayrılan bazı sendikaların oluşturduğu konfederasyonların en önemlisi, CHP'ye yakın bir çizgi izleyen Birleşik Kamu-İş'tir (68.600 üye)

Bu konfederasyonların dışında şu örgütler faaliyet göstermektedir: BASK (Bağımsız Kamu Görevlileri Sendikaları Konfederasyonu, 4.399 üye); ÇALIŞAN-SEN (Çalışanlar Birliği Sendikalar Konfederasyonu, 5.472 üye); HAK-SEN (Kamu Çalışanları Hak Sendikaları Konfederasyonu, 3.446 üye); TÜM MEMUR-SEN (Tüm Memur Sendikaları Konfederasyonu, 7.547 üye); ANADOLU-SEN (Anadolu Eksen Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu, 772 üye); ŞEHİT-GAZİ-SEN KONFEDERASYONU (Gazi, Gazi ve Şehit Yakınları ile Tüm Vatansever Kamu Görevlileri Sendikaları Konfederasyonu, 2.455 üye); MİL-SEN KONFEDERASYONU (Manevi, İlkeli ve Liyakatli Sendikalar Konfederasyonu, 3.013 üye); YURT-SEN KONFEDERASYONU (Yurt Sendikaları Konfederasyonu, 1.901 üye)

Bağımsız kamu çalışanları sendikalarına üye olan kişilerin toplam sayısı da 54.819'dur.

Bu verilere göre, 1.718.984 memur ve sözleşmeli personel kamu çalışanı sendikalarına üyedir.

Sendikacılık hareketinde ilginç bir gelişme de, Fethullahçı casusluk ve terör örgütünün unsurlarının kurduğu ve 15 Temmuz 2016 ayaklanma girişiminden sonra kapatılan işçi ve kamu çalışanları sendikaları ve üst örgütleridir. Aksiyon-İş, işçi sendikaların üst örgütüydü. Cihan-Sen ise kamu çalışanları sendikalarını bünyesinde barındırıyordu. Ayrıca, Mülayemet Çalışanlar Konfederasyonu MÜLKON), bağlı federasyonlar ve derneklerle, çok sayıda işçi ve memuru örgütlemişti. Bu örgüt ve bağlı yapılar da kapatıldı.

İŞÇİ SINIFININ GELİR DÜZEYİNDEKİ GELİŞME

Türkiye'de özel sektörde çalışan işçilerin ücretlerindeki gelişmeyi gösteren güvenilir veri yoktur. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından her yıl yayımlanan raporlarda geçmişte bu konuda veri yer alırken, artık bu konuda veri yoktur. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu da 1970'li yılların başlarından itibaren her yıl yapmakta olduğu ücret araştırmasına 2015 yılında son vermiştir.

Kamu sektörü işçilerinin ücretleri ve memur aylıklarına ilişkin tek kaynak, Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın yıllık raporlarıdır. Asgari ücret verilerine ise kolaylıkla erişilebilmektedir.

Bu verilere göre, kamu işçilerinin eline geçen net gerçek ücret düzeyi 2003 yılında 100 kabul edilirse, bu endeks 2012 yılında 100,2 idi; 2019 yılında 113,3 oldu; 2020 yılında 110,8'e ve 2021 yılında 95,0'e geriledi.

Memurların eline geçen net gerçek aylık düzeyi 2003 yılında 100 kabul edilirse, bu endeks 2012 yılında 146,6 oldu ve daha sonraki yıllarda artarak 2019 yılında 158,6'ya çıktı. 2021 yılında 155,4 oldu.

Net gerçek asgari ücret endeksi ise 2003 yılında 100 kabul edilirse, 2012 yılında 151,4 idi; 2016 yılında 232,4'e yükseldi. 2021 yılında ise 257,5 oldu.

Brüt ücretlerin gerçek ücretlere dönüştürülmesinde kullanılan deflatör, TÜİK'in tüketici fiyatları endeksidir (TÜFE). TÜFE'nin güvenilirliği tartışmalıdır. Ayrıca, ortalama kamu işçisi ücretinin ve memur aylığının nasıl hesaplandığı da açıklanmamaktadır.

Bu veriler dikkate alındığında, 2021 yılı sonuna kadar işçi sınıfının çeşitli kesimlerinin ciddi bir mutlak yoksullaşma yaşamadığı sonucuna varılabilir. Nitekim, bu dönemde eylemlerin sınırlılığı da bu durumun bir sonucudur.

Ancak bu durum 2021 yılının son aylarında hızla değişmeye başladı.

TÜİK'in TÜFE verilerine göre, 2003-2021 döneminde Aralık sonu itibariyle yıllık enflasyon oranları çok düşük düzeydeydi. Örneğin, 2009 yılında yüzde 6,53 ve 2010 yılında yüzde 6,40 oranında yıllık enflasyon yaşanmıştı. Bu oran 2012 yılında yüzde 6,16 olmuştu. 2018 yılındaki yüzde 20,30'luk enflasyon dikkate alınmazsa, 2021 yılına kadar enflasyonun büyük ölçüde kontrol altında geliştiği söylenebilir.

Ancak 2021 yılının sonlarında bu tablo değişti.

2021 yılı Aralık ayı sonu itibariyle yıllık enflasyon oranı yüzde 36,08 oldu. 2022 yılı Nisan ayı sonu itibariyle yıllık enflasyon oranı da yüzde 69,97 olarak gerçekleşti.

Aylık enflasyon oranı 2022 yılı Ocak ayında yüzde 11,10 oldu; Nisan ayında da yüzde 7,25 olarak gerçekleşti.

TÜİK'in yayınladığı diğer bir veri, yurtiçi üretici fiyatlarına ilişkindir.

Yurtiçi Üretici Fiyat İndeksi 2021 yılına kadar düşük düzeylerdeydi. Örneğin, 2012 yılı Aralık sonu itibariyle yıllık artış yalnızca yüzde 2,45 oranında gerçekleşti. Bu oran 2015 yılında da yüzde 5,71 idi. Ancak 2021 yılı Aralık sonu itibariyle yıllık artış oranı yüzde 79,89 oldu. 2022 yılı Nisan ayı sonunda yıllık artış ise yüzde 121,82'dir.

Diğer taraftan, ENAGrup tarafından hazırlanan veriler tümüyle farklı ve büyük ölçüde gerçekçi bir tablo sunmaktadır. Bu verilere göre, 2022 yılı Nisan ayı sonu itibariyle yıllık tüketici fiyatları yüzde 156,86 oranında arttı.

Bu veriler, Türkiye'de tüm emekçi sınıf ve tabakaların ve özellikle de işçi sınıfının geniş kesimlerinin ve gelirleri TÜİK tarafından yayımlanan TÜFE'ye bağlı olarak artırılan emekli-dul-yetimlerin hızlı bir biçimde yoksullaşmakta olduğunu göstermektedir. Yurtiçi üretici fiyatları endeksi ile tüketici fiyatları endeksi arasındaki büyük fark, önümüzdeki aylarda enflasyon oranının yüksek düzeyde seyredeceğini göstermektedir. Ayrıca, döviz kurundaki değişiklikler de enflasyonu körüklemektedir. Özellikle elektrik, doğal gaz, benzin ve motorin fiyatlarındaki yüksek oranlı artışlar, önümüzdeki aylarda devam edecek ve tüm emekçi sınıf ve tabakaları aynı anda ciddi biçimde bir yoksullaşmaya itecektir.

Toplu iş sözleşmelerinin büyük bölümünde ücret artış oranları, TÜİK'in TÜFE'si ile bağlantılıdır. Bu veriye duyulan güvenin ciddi biçimde aşınmış olması, toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçilerin gerçek gelirlerinde de bir azalmayı gündeme getirmektedir.

GENEL EKONOMİK DURUM NASIL

Tüm emekçi sınıf ve tabakaların ve özellikle de işçi sınıfının gerçek gelirlerinde 2022 yılı başlarından itibaren yaşanan hızlı düşüş (mutlak yoksullaşma), zayıflayan bir siyasal iktidar algıyla bütünleştiğinde, kendiliğindenci işçi eylemlerini gündeme getirecektir.

Sorulması gereken soru, Türkiye ekonomisinin bugünkü durumunun, bu eylemler sonucunda gerçek gelirlerin yeniden artırılmasına olanak sağlayıp sağlamadığıdır.

Türkiye ekonomisini değerlendirirken bakılması gereken bazı parametreler kısaca ele alındığında, durumun pek parlak olmadığı görülmektedir.

Devlet bütçesi (Merkezi Yönetim Bütçesi) 2022 yılı Nisan ayında 50,2 milyar lira açık verdi. Halbuki 2021 yılında bu açık 16,9 milyar liraydı. Bütçe Ocak-Nisan döneminde 2021 yılında 5,9 milyar lira FAZLA vermişken, aynı dönemde 2022 yılında 19,4 milyar lira AÇIK verdi.

Devlet bu koşullarda borçlanmaya yöneldi. Merkezi yönetimin toplam borcu 2021 yılı sonunda 2,7 trilyon lira iken, 2022 yılı Mart ayı sonunda bu rakam 3,1 trilyon liraya yükseldi. Borçlanma faizinin artmasıyla birlikte, merkezi yönetim bütçesinin giderek artan bir faiz yükü gündeme geldi.

Türkiye ekonomisinin kronikleşmiş önemli bir sorunu, dış ödemeler dengesindeki açıktır (cari açık). İktidar, 2021 sonundan itibaren açıkladığı programlarla, dış ödemeler dengesindeki açığın bir fazlaya dönüşeceği umudunu taşıyordu. Bunun tersi oldu. 2021 yılı Ocak-Mart döneminde cari açık 7,5 milyar ABD doları iken, 2022 yılı Ocak-Mart döneminde cari açık 18,1 milyar ABD doları oldu.

Türkiye'nin 441,1 milyar ABD dolarlık dış borcu ise önemini koruyor. Ancak, Türkiye'nin risk priminin yükselmesiyle birlikte, bu borcun çevrilmesinde ödenen faiz oranı tefeci faizi düzeyine yükseldi.

SONUÇ

Dünyadaki bazı ekonomik ve politik gelişmeler de dikkate alındığında, Türkiye ekonomisinin önümüzdeki aylarda işçi sınıfı başta olmak üzere tüm emekçi sınıf ve tabakalar ve işsizler ile emekliler için ciddi sorunlar yaratmaya devam edeceği gözükmektedir. 1980-1989 döneminde işçi sınıfının geniş kesimlerinin yaşadığı mutlak yoksullaşma, 1989 Bahar Eylemleri ve ardından 1990-1992 dönemi mücadeleleriyle tersine çevrilmiş ve gerçek ücretlerde çok önemli artışlar gerçekleştirilebilmişti. Diğer bir deyişle, işçi sınıfının kitlesel mücadelesi, düzenin sınırları içinde sorunların aşılmasını sağlayabildiği için, işçi sınıfının geniş kesimlerinin farklı bir düzen arayışı çabası ve arayışı gündeme gelmemiştir.

Bu kez durum farklı gözüküyor.

Düşük oranlı enflasyona alışmış bir kitle, aniden yükselen ve bu şekilde devam edeceğe benzeyen bir enflasyon oranı karşısında henüz şaşkınlık içindedir. Ancak bu şaşkınlık kısa sürede geçecek ve yaşamakta olan hızlı mutlak yoksullaşma, işçi sınıfını mücadeleye zorlayacak ve mevcut düzenin sınırları içinde çözüm olanaklarının bulunmaması durumunda alternatif siyasal arayışlar gündeme gelecektir.

Türkiye'de işçi sınıfının ve diğer emekçi sınıf ve tabakalarının güvenini kazanmış güçlü bir siyasal hareket yaratılabilirse, bu hareketlilik eğilimi ve gelişecek mücadele, bağımsız ve demokratik bir Türkiye ve sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesine önemli katkılarda bulunacaktır.